

1. Благоговіння перед батьками і його трагічні наслідки

Федір Достоєвський, Антон Чехов,
Франц Кафка, Фрідріх Ніцше

На основі моїх досліджень про двох російських письменників, твори яких дуже багато значили для мене за часів моєї юності, — Антона Чехова та Федора Достоєвського — мені стало зрозуміло, як безперерійно функціонував ще століття тому механізм відчуження. Коли мені, зрештою, вдалося відмовитися від ілюзії про власних батьків і ясно побачити в моєму житті наслідки жорстокого поводження, мої очі відкрилися для фактів, яким я раніше не надавала особливого значення. Наприклад, я прочитала у біографії Достоєвського, що його батько, який спочатку був лікарем, згодом успадкував маєток з сотнею кріпаків. Щоправда, він поводився з цими людьми настільки жорстоко, що одного дня вони його вбили. Жорстокість цього власника маєтку виходила далеко за межі нормального, бо як ще інакше можна пояснити те, що налякані кріпаки були готові краще понести покарання

у вигнанні, ніж продовжувати і далі страждати під владою терору. Ймовірно, що старший син цього чоловіка також зазнавав жорстокості від батька, і я захотіла розглянути, як автор всесвітньо відомих романів опрацював власну історію. Звичайно, я упізнала зображення нещадного батька в романі «Брати Карамазови», але хотілось дізнатися, яким було його реальне ставлення до нього.

І я шукала відповідні уривки у листах. Я прочитала багато його листів, але не знайшла жодного звернення до батька і лише одну-єдину згадку про його особу, що мало б показувати цілковиту шану і любов сина до нього. Проте майже у всіх листах були присутні скарги Достоевського щодо свого матеріального становища і прохання про допомогу у вигляді позики. У цих рядках до мене ясно промовляв страх дитини перед постійною загрозою існуванню, а також відчайдушне сподівання на розуміння його біди і на прихильність адресата.

Стан здоров'я Достоевського, як відомо, був дуже поганим. Він страждав на хронічне безсоння і скаржився на кошмари, в яких, напевно, давали про себе знати неусвідомлені страхи його дитинства. До того ж десятиліттями він мучився від епілептичних нападів. Проте його біографи навряд чи фіксували взаємозв'язок між цими атаками і травмами дитинства. Вони також не розпізнали, що за його манією до гри в рулетку стояв пошук прихильності долі. Хоча його дружина до-

помагала йому позбавлятися цієї залежності, але вона не могла стати для нього Обізнаним Свідком, тому що тоді ще більше, ніж сьогодні, було абсолютно неприйнятним звинувачувати власного батька.

Схожий збіг обставин я знайшла у Антона Чехова, який в своєму оповіданні «Батько», ймовірно, дуже точно зображує особу власного батька, колишнього кріпака та алкоголіка. Оповідання описує чоловіка, який п'є, живе за рахунок своїх синів, вихваляється їхніми успіхами, щоб прикрити власну внутрішню порожнечу, але при цьому не намагається побачити, ким насправді є його сини. Цей чоловік ніколи не проявляє ніжності чи власної гідності. Дане оповідання вважається справжнім витвором мистецтва, але Чехов повністю відокремлював його від власного свідомого життя. Якби автор міг відчувати, як насправді поводить з ним батько, він, мабуть, засоромився би або вибухнув обуренням, однак в той час це було немислимим. Замість того, щоб повстати проти батька, Чехов утримував всю сім'ю, навіть у ті часи, коли сам заробляв дуже мало грошей. Він покривав витрати своїх батьків у Москві, щиро піклувався про них та своїх братів. Проте у колекції листів я знайшла дуже мало згадок про батька. І коли він раптом згадувався, слова виражали цілком прихильне і чуйне ставлення сина. Ніде не трапляються сліди озлобленості від жорстоких ударів, які він колись майже щоденно отримував від батька. Коли Чехову виповнилося тридцять років, він на декілька місяців поїхав

на острів Сахалін, де була виправна колонія, щоб, як він сам висловився, описати життя проклятих, змучених, забитих людей. Розуміння того, що він сам належить до них, мабуть, було для нього відчуженим. Біографи пояснювали його ранню смерть у сорок чотири роки жорстокими умовами, що панували на острові Сахалін. Водночас Чехов все життя страждав від туберкульозу, як і його брат Миколай, який помер ще раніше.

У книзі «Ти повинен не помічати» через життя Франца Кафки та інших письменників я показала, що творчість допомагала їм виживати, але цього не вистачило для того, щоб повністю звільнити ув'язнену дитину, повернути їй колись втрачену життєстійкість, чуттєвість і безпеку, тому що для такого звільнення потрібен Обізнаний Свідок.

Хоча Кафка мав таких свідків своїх страждань — це Мілена і передусім Оттла, його сестра. Він міг відкритися їм, але не зі своїми першими страхами і стражданнями через батьків. Це залишалось табу. Зрештою, він все ж таки написав «Лист до батька», що пізніше став відомим, але надіслав не йому, а лише матері з проханням вручити батькові. Він шукав в ній Обізнаного Свідка і сподівався, що вона за допомогою цього листа нарешті зрозуміє його страждання і запропонує йому себе як посередника. Але мати залишила цей лист у себе і не намагалася поговорити з сином про його зміст. Однак без підтримки Обізнаного Свідка Кафка не мав змоги протистояти батькові. Страх перед не-